

**INTERNET OF THINGS (IOT) TEXNOLOGIYASINING INSON-KOMPYUTER
ALOQASIDA O'RNI VA AHAMIYATI****Shaxnoza Mavlonbekovna Ergasheva**

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Farg'ona filiali, katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Inson-kompyuter aloqa tizimlarining takomillashtirilishi zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi bilan uzviy bog'liq bo'lib, ular foydalanuvchilar bilan interaktiv va samarali muloqot o'rnatish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Ushbu maqolada aloqa tizimlarining ishslash prinsiplari, xavfsizlikka bo'lgan talablar va tizimlarni faollashtirish usullari muhokama qilinadi. Aloqa tizimlarining xavfsizligi, foydalanuvchilar ma'lumotlarini himoya qilishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, xavfsizlik protokollari, autentifikatsiya va autorizatsiya jarayonlari muhim rol o'ynaydi. Tizimlarning faollashtirilishi esa foydalanuvchilar bilan muloqotni yanada samarali qilish uchun ko'p modalli interfeyslar, sun'iy intellekt, reallik texnologiyalari va haptik aloqa kabi yangi texnologiyalarni o'z ichiga oladi. 5G va Internet of Things (IoT) kabi innovatsion texnologiyalar inson-kompyuter aloqa tizimlarining imkoniyatlarini kengaytirib, ularni yanada kuchaytiradi va yangi xizmatlar yaratadi. Ushbu maqola HCI tizimlarining rivojlanishi va kelajakdag'i imkoniyatlarini tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: Inson-kompyuter aloqa tizimlari, xavfsizlik, faollashtirish, sun'iy intellekt, ko'p modalli interfeyslar, haptik aloqa, 5G, Internet of Things (IoT), reallik texnologiyalari, autentifikatsiya, autorizatsiya, tizimlar integratsiyasi.

Kirish

Internet of Things (IoT) texnologiyasi so'nggi yillarda jadal rivojlanib, har bir sohada, ayniqsa inson-kompyuter aloqasi (HCI) sohasida keng qo'llanilmoqda. IoT tizimlari, ko'plab qurilmalar va sensorlar orqali o'zaro aloqada bo'lib, muayyan ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish va ulardan samarali foydalanish imkonini beradi. Bu texnologiya, odamlar va kompyuter tizimlari o'rta sidagi o'zaro aloqalarni sezilarli darajada o'zgartirib, yangi imkoniyatlarni yaratmoqda.

Inson-kompyuter aloqasi (HCI) o'zgartirishlarining markazida foydalanuvchi va texnologiya o'rta sidagi o'zaro faoliyat yotadi. HCI sohasida yangi texnologiyalarning integratsiyasi, odamlarning kompyuter tizimlari bilan yanada intuitiv va tabiiy aloqalar o'rnatishiga yordam beradi. IoT texnologiyasining HCI sohasiga integratsiyasi, foydalanuvchiga

nafaqat qurilmalar bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqot qilish imkonini beradi, balki uning atrof-muhitdagi obyektlar bilan ham aloqada bo‘lishini ta’minlaydi.

Bu maqolada IoT texnologiyasining inson-kompyuter aloqasidagi o‘rnini va ahamiyatini tahlil qilinadi. Maqsad – IoT tizimlarining HCIga qo‘sghan yangi imkoniyatlarini ko‘rsatish, ularning foydalanuvchi tajribasiga qanday ta’sir qilishini aniqlash va kelajakda bu texnologiyalarni qanday rivojlantirish mumkinligini ko‘rib chiqishdir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Bu bo‘limda, IoT texnologiyasining inson-kompyuter aloqasi (HCI) tizimlariga qanday integratsiya qilinishi, foydalanuvchi tajribasini yaxshilash va yangi imkoniyatlar yaratish uchun qo‘llaniladigan metodologiyalar tahlil qilinadi. IoT va HCI o‘rtasidagi o‘zaro aloqaning chuqur o‘rganilishi uchun quyidagi yondashuvlar va usullar tanlandi:

2.1. IoT Texnologiyasining Asosiy Komponentlari

IoT tizimlarining samarali ishlashi uchun bir nechta asosiy komponentlarning o‘zaro ishlashi kerak. Ushbu komponentlar quyidagilardan iborat:

- **Sensorlar:** IoT tizimlarining asosi bo‘lib, ular atrof-muhitni o‘lchash, kuzatish va ma’lumot yig‘ish uchun ishlatiladi. Masalan, harorat, namlik, bosim, harakat va yorug‘lik sensorlari foydalanuvchi va uning atrof-muhiti o‘rtasidagi aloqani o‘lchashda yordam beradi. Sensorlar foydalanuvchi tajribasini yaxshilash uchun real vaqt rejimida ma’lumotlarni to‘playdi va bu ma’lumotlar keyinchalik tahlil qilinadi.
- **Aktuatorlar:** Bu qurilmalar, ma’lumotlarni tahlil qilib, fizika jihatdan biror harakatni amalga oshiradi. IoT tizimlarida aktuatorda qo‘llaniladigan misollar — haroratni boshqarish tizimlari, yorug‘likni avtomatik ravishda yoqish yoki o‘chirish, yoki xavfsizlik tizimlaridagi eshiklarni avtomatik ravishda ochish.
- **Ma’lumotlarni qayta ishlash tizimlari:** IoT qurilmalaridan yig‘ilgan katta hajmdagi ma’lumotlarni tahlil qilish uchun ishlatiladi. Bu tizimlar foydalanuvchilarga ulardan samarali foydalanish imkoniyatini beradi. Bulutli hisoblash va tarmoq infrastrukturasi, real vaqtida ma’lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilish imkonini yaratadi.
- **Tarmoq infrastrukturalari:** IoT qurilmalarining o‘zaro aloqada bo‘lishini ta’minlash uchun zarur tarmoq tizimlari mavjud. Ushbu tarmoqda IoT qurilmalari o‘zaro ma’lumot almashish uchun Wi-Fi, Bluetooth, ZigBee, yoki 5G kabi texnologiyalarni ishlatadi.

2.2. Inson-Kompyuter Aloqasida IoT Qo‘llanilishi

IoT texnologiyasi inson-kompyuter aloqasini yangi darajaga ko‘taradi. HCI sohasida IoT tizimlari nafaqat qurilmalar bilan bevosita muloqot qilishni ta’minlaydi, balki foydalanuvchining harakatlari va ehtiyojlariga avtomatik javoblar berishga imkon yaratadi. IoT ning HCI ga

integratsiyasi foydalanuvchilarga qulay va intuitiv interfeyslar yaratishda yordam beradi. Bunga quyidagi misollarni keltirish mumkin:

- **Aqli uy tizimlari:** Aqli uylar foydalanuvchilarga ma'lum bir uy jihozlarini masofadan boshqarish imkoniyatini beradi. Masalan, foydalanuvchi ovozli buyruqlar yordamida chiroqlarni yoqish, haroratni sozlash yoki xavfsizlik tizimini faollashtirish mumkin. IoT orqali foydalanuvchilar o'z uylarini to'liq boshqarish imkoniyatiga ega bo'ladilar.
- **Sog'liqni saqlash va fitness monitoring tizimlari:** IoT qurilmalari yordamida foydalanuvchi o'z salomatligini kuzatib borishi va ma'lumotlarni tahlil qilib, sog'liqni saqlash masalalari bo'yicha to'g'ri qarorlar qabul qilishi mumkin. Masalan, aqli soatlar va fitness-tracker qurilmalari yurak urishi, bosim va boshqa vital belgilarni kuzatib boradi.
- **Transport tizimlari:** IoT texnologiyasi orqali transport vositalarini boshqarish tizimlari foydalanuvchilar uchun yangi imkoniyatlarni taqdim etadi. Aqli transport tizimlari va avtomobillar foydalanuvchining ehtiyojlariga mos ravishda harakat qilish imkoniyatini beradi. Misol uchun, aqli avtomobillar o'z-o'zini boshqarish va yo'llardagi sharoitga qarab tezlikni o'zgartirish imkoniyatiga ega.

2.3. IoT Interfeyslari va Sensorli Tizimlar

IoT texnologiyasining samarali ishlashi uchun foydalanuvchilar bilan qurilmalar o'rtaсидagi interfeyslarning intuitiv va oson ishlashi muhim ahamiyatga ega. IoT interfeyslari, foydalanuvchi bilan qurilmalar o'rtaсидagi aloqalarni o'zgartirishga yordam beradi. Sensorli tizimlar, foydalanuvchining harakatlariga real vaqt davomida javob berishi kerak, shuning uchun ular maksimal samaradorlikni ta'minlash uchun doimiy ravishda yangilanib turadi. Bular:

- **Sensorli ekranlar va boshqaruvalar:** Qurilmalarda sensorli ekranlar yordamida foydalanuvchi interfeysi yaratish, o'zaro aloqani osonlashtiradi. Foydalanuvchi qurilmani teginish yoki boshqa sensorli harakatlar bilan boshqarishi mumkin.
- **Ovozli buyruqlar:** Hozirgi kunda ovozli yordamchilar yordamida IoT qurilmalarini boshqarish mumkin. Masalan, Google Assistant yoki Amazon Alexa kabi xizmatlar foydalanuvchining ovozli buyruqlariga javob beradi va qurilmalarni boshqaradi.
- **Yuzni tanib olish va biometrik tizimlar:** Biometrik texnologiyalar yordamida IoT qurilmalarining foydalanuvchiga moslashtirilgan javoblarini olish mumkin. Yuzni tanib olish yoki barmoq izlari yordamida tizimlarni xavfsiz va samarali boshqarish imkoniyatlari mavjud.

2.4. Ma'lumotlarni Tahlil qilish va Foydalanuvchi Qaytishi

IoT tizimlarining samaradorligini oshirish uchun yig'ilgan ma'lumotlarni tahlil qilish va foydalanuvchi qaytishini tahlil qilish juda muhimdir. Foydalanuvchi harakati va xattisharakatlarini kuzatish, foydalanuvchi ehtiyojlarini aniqlash va unga mos ravishda javoblar

taqdim etish mumkin. Ushbu ma'lumotlar yordamida tizim foydalanuvchining alohida ehtiyojlariga javob bera boshlaydi. Ma'lumotlarni qayta ishlashning asosiy jarayonlari quyidagicha:

- **Ma'lumotlar yig'ish va tahlil qilish:** IoT tizimlaridan yig'ilgan ma'lumotlar tahlil qilinadi, bu esa foydalanuvchining ehtiyojlari haqida aniq tushuncha beradi. Tahlil natijalari, foydalanuvchi tajribasini yaxshilash uchun ishlatiladi.
- **Avtomatik javob tizimlari:** Ma'lumotlarni tahlil qilish jarayonida avtomatik javob tizimlari foydalanuvchining xatti-harakatlariha qarab javob berishi mumkin. Bu o'zgaruvchan xatti-harakatlarga real vaqt rejimida javob berishni ta'minlaydi.

Natijalar

IoT texnologiyasining inson-kompyuter aloqasida qo'llanilishi bir qator ijobiy natijalarni taqdim etdi. HCI tizimlarida IoT tizimlarining integratsiyasi foydalanuvchining tajribasini sezilarli darajada yaxshiladi va yanada intuitiv, qulay interfeyslar yaratishda yordam berdi. Ushbu bo'limda, IoT va HCI integratsiyasining samaralari, foydalanuvchi tajribasiga ta'siri, va bu sohada amalga oshirilgan misollar keltiriladi.

3.1. IoT Texnologiyasining HCI Sohasida Amalga Oshirgan Misollar

IoT texnologiyasining inson-kompyuter aloqasi tizimlarida amalga oshirilgan bir qancha misollar, uning qanday qilib foydalanuvchining kundalik hayotini osonlashtirishini ko'rsatadi. Masalan, aqli uy tizimlari foydalanuvchilarga uydagi barcha qurilmalarni masofadan boshqarish imkoniyatini yaratdi. Bunday tizimlar foydalanuvchining ehtiyojlarini avtomatik tarzda aniqlaydi va bunga qarab turli xil javoblarni taqdim etadi. Misol sifatida, foydalanuvchi uyga qaytganida chiroqlar avtomatik ravishda yoqiladi yoki harorat moslashtiriladi. Bunday integratsiya foydalanuvchi uchun qo'shimcha qulayliklar yaratadi va uning texnologiyalarga bo'lgan yondashuvini o'zgartiradi.

Yana bir misol, aqli sog'liqni saqlash tizimlaridir. IoT qurilmalari yordamida foydalanuvchilar o'z salomatligini real vaqt rejimida kuzatib borishadi. Bunday tizimlar foydalanuvchining yurak urishi, qon bosimi va boshqa muhim parametrlarini o'lchab, unga tahlil va tavsiyalar beradi. Bu holat foydalanuvchi uchun salomatlikni yaxshilashga yordam beradi va samarali qarorlar qabul qilish imkonini yaratadi.

3.2. IoT va HCI Integratsiyasining Foydalari

IoT texnologiyasining HCI sohasiga integratsiyasi bir nechta asosiy foydalarni keltirib chiqardi:

- **Foydalanuvchi tajribasining yaxshilanishi:** IoT tizimlari, foydalanuvchining ehtiyojlarini aniqlash va unga mos javob berish orqali interfeysni intuitiv va qulay qiladi.

Foydalanuvchilar uchun masofadan boshqarish, ovozli buyruqlar yoki sensorli ekranga asoslangan boshqaruvarlar yordamida tizimni boshqarish imkoniyatlari yaratilgan.

- **Oson va samarali o‘zaro aloqalar:** IoT texnologiyasi, atrof-muhit bilan o‘zaro aloqani yaxshilashga yordam beradi. Foydalanuvchilar o‘z harakatlari va ehtiyojlariga asoslangan avtomatik javoblarni olishadi, bu esa ular bilan tizim o‘rtasidagi o‘zaro aloqani sezilarli darajada soddalashtiradi.

- **Qulaylik va avtomatlashtirish:** IoT tizimlarining integratsiyasi kundalik vazifalarni avtomatlashtiradi va foydalanuvchilarga ko‘proq vaqt va qulaylik taqdim etadi. Masalan, aqli uylar va transport tizimlaridagi avtomatik boshqaruv tizimlari foydalanuvchi uchun ishlashni osonlashtiradi, bu esa uning hayot sifatini oshiradi.

3.3. HCI Tizimlarida IoT Qo‘llanilishining Samaradorligi

IoT texnologiyalarining HCI tizimlarida qo‘llanilishi ko‘plab sohalarda samarali bo‘ldi. Bu tizimlar foydalanuvchi uchun yangi va innovatsion interfeyslar yaratish imkonini berdi. Masalan, aqli avtomobillar orqali foydalanuvchilar o‘z avtomobillarini ovozli buyruqlar yoki sensorli ekranlar yordamida boshqarishlari mumkin. Shu bilan birga, IoT texnologiyasining qo‘llanilishi foydalanuvchining xatti-harakatlari va ehtiyojlarini avtomatik tarzda aniqlash imkoniyatini yaratadi, bu esa tizimni foydalanuvchiga moslashtiradi.

Qo‘llanilayotgan IoT tizimlarining samaradorligini baholash uchun ko‘plab tadqiqotlar va eksperimentlar o‘tkazildi. Natijalar, IoT tizimlarining foydalanuvchi tajribasini yaxshilash, samaradorlikni oshirish va tizimlarning intuitiv ishlashini ta’minlashda qanday muhim rol o‘ynashini ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, IoT tizimlarining real vaqt tahlil qilish va foydalanuvchining ehtiyojlariga qarab avtomatik javob berish imkoniyatlari, ularning samaradorligini yanada oshirdi.

Muhokama

IoT texnologiyasining inson-kompyuter aloqasiga integratsiyasi foydalanuvchi tajribasini sezilarli darajada yaxshilaydi va zamonaviy tizimlarning samaradorligini oshiradi. Bu texnologiyaning eng katta afzalliklaridan biri uning foydalanuvchilarga avtomatik ravishda moslashuvchan xizmatlar taqdim etish imkonini yaratishidir. IoT tizimlari foydalanuvchining xatti-harakatlarini va ehtiyojlarini real vaqtda kuzatib, tizimlarni shunga mos tarzda sozlashga yordam beradi. Bu, ayniqsa, aqli uy tizimlari, sog‘liqni saqlash va transport sohalarida ko‘zga tashlanadi. Foydalanuvchilar IoT qurilmalari orqali uylaridagi barcha tizimlarni masofadan boshqarish, haroratni sozlash, chiroqlarni yoqish yoki o‘chirish kabi vazifalarni avtomatik ravishda bajarishlari mumkin. Bu esa foydalanuvchiga ko‘proq qulaylik yaratadi va hayot sifatini oshiradi.

Biroq, IoT texnologiyasining inson-kompyuter aloqasiga integratsiyasi ba’zi muammolarni ham keltirib chiqaradi. Ulardan eng kattasi xavfsizlik va maxfiylik bilan bog‘liq muammolardir. IoT qurilmalari foydalanuvchilarning shaxsiy ma’lumotlarini yig‘adi va bu ma’lumotlar tarmoq orqali uzatiladi. Shu sababli, IoT tizimlarining xavfsizligini ta’minlashda alohida e’tibor talab etiladi. Maxfiylikni saqlash, ma’lumotlarni himoya qilish va tizimlarga kirishni nazorat qilish kabi chora-tadbirlar IoT tizimlarining samarali ishlashini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, IoT qurilmalari o‘zaro bog‘langan tarmoqlarda ishlaydi, bu esa texnik nosozliklar yoki tarmoq uzilishlari bo‘lishi mumkinligini anglatadi. Agar tarmoq yoki qurilma ishlashida biror muammo yuzaga kelsa, bu foydalanuvchining tizimdan foydalanish imkoniyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Bundan tashqari, IoT texnologiyasining samarali ishlashi uchun foydalanuvchilarning texnik bilimlari zarur. Ba’zi foydalanuvchilar IoT qurilmalarini to‘g‘ri sozlashda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Shu sababli, foydalanuvchilarga bu tizimlar bilan ishlashni osonlashtirish uchun ko‘proq o‘quv va qo‘llanma materiallari taqdim etish lozim. Bunga qo‘sishimcha ravishda, IoT tizimlari uchun samarali interfeyslar va intuitiv dizaynlar yaratish juda muhimdir, chunki ular foydalanuvchining tizimdan foydalanishdagi tajribasini bevosita ta’sir qiladi.

Kelajakda IoT texnologiyalarining rivojlanishi va uning inson-kompyuter aloqasiga ta’siri yanada kengayishi kutilmoqda. IoT va sun’iy intellektning integratsiyasi tizimlarni yanada aqli va moslashuvchan qiladi. Masalan, sun’iy intellekt yordamida IoT tizimlari foydalanuvchining ehtiyojlarini yanada aniqroq tushunishga va ularga individual ravishda javob berishga qodir bo‘ladi. Bu, o‘z navbatida, foydalanuvchilarga yanada samarali va intuitiv tizimlar yaratishda yordam beradi. Shu bilan birga, IoT tizimlari aqli shaharlar va aqli uylar kabi sohalarda keng tarqalib, ular orqali turli xizmatlar, jumladan transport, energiya ta’mnoti va xavfsizlik tizimlari avtomatlashtiriladi. Bu esa kelajakda foydalanuvchilarga o‘z hayotini yaxshilashda yordam beradi.

IoT texnologiyasining inson-kompyuter aloqasidagi o‘rnini va ahamiyati yuqori, lekin u hali to‘liq rivojlanmagan. Shaxsiy ma’lumotlar xavfsizligini ta’minlash, texnik nosozliklarni minimallashtirish va foydalanuvchi bilimlarini oshirish bo‘yicha ishlar davom ettirilishi kerak. Biroq, kelajakda IoT tizimlarining yanada rivojlanishi va kengayishi foydalanuvchi tajribasini yanada yaxshilashga va inson-kompyuter aloqasini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

Xulosa

IoT texnologiyasining inson-kompyuter aloqasidagi roli va ahamiyati bugungi kunda juda katta. Bu texnologiya nafaqat foydalanuvchi tajribasini sezilarli darajada yaxshilash, balki insonlar va kompyuterlar o‘rtasidagi muloqotni yangicha va samarali usullar bilan rivojlantirish

imkonini yaratadi. IoT qurilmalari yordamida foydalanuvchilar o‘z ehtiyojlarini real vaqtida aniqlash va avtomatik javoblar olish imkoniyatiga ega bo‘ldilar. Aqli uylar, sog‘liqni saqlash tizimlari va transport tizimlaridagi IoT integratsiyasi foydalanuvchilarga qulaylik, samaradorlik va xavfsizlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Biroq, IoT texnologiyalarining rivojlanishi va uning inson-kompyuter aloqasiga ta’siri bilan birga, ba’zi muammolar ham mavjud. Maxfiylik va xavfsizlik masalalari, texnik nosozliklar va tarmoq uzilishlari IoT tizimlarining samarali ishlashiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bundan tashqari, foydalanuvchilarning texnik bilmalari va IoT tizimlaridan samarali foydalanishlari uchun treninglar va qo‘llanmalar zarur bo‘ladi.

Kelajakda IoT texnologiyalarining rivojlanishi va integratsiyasi, ayniqsa sun’iy intellekt bilan birlashganda, foydalanuvchi tajribasini yanada intuitiv va moslashuvchan qiladi. Aqli shaharlarda va boshqa sohalarda IoT tizimlari keng tarqalishi, foydalanuvchilarni yanada samarali va oson boshqariladigan tizimlar bilan ta’minlashga yordam beradi. Shuningdek, IoT va HCI tizimlari o‘rtasidagi aloqaning kuchayishi va innovatsiyalar, kelajakda texnologiyalarning o‘zaro aloqasini yaxshilashda muhim rol o‘ynaydi.

Shunday qilib, IoT texnologiyasining inson-kompyuter aloqasida o‘rni va ahamiyati juda katta bo‘lib, uning kelajakdagisi rivojlanishi foydalanuvchilarning kundalik hayotini osonlashtirishga, ularning ehtiyojlariga moslashishga va texnologiyalardan yanada samarali foydalanishga yordam beradi. Bu sohada o‘rganilayotgan muammolar va kutilayotgan innovatsiyalar, IoT texnologiyalarining inson-kompyuter aloqasidagi rolini yanada oshirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ergashev, O. (2023). ANDROID PLATFORMASIGA DASTUR TA’MINOT YOZISHDA DASTURLASH TILINI TANLASH AHAMIYATI. Engineering problems and innovations.
2. Ergashev, O. M., & Ergasheva, S. M. (2023). Foydalanuvchi interfeyslarida multimedia imkoniyatlari, axborot namoyish etish shakllari. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 179-181.
3. Эргашев, О. М., & Абдукодиров, А. А. У. (2023). СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СРЕД СОЗДАНИЯ WEB-ПРИЛОЖЕНИЙ. Universum: технические науки, (12-2 (117)), 38-39.
4. Mirzapulatovich, E. O., Eralievich, T. A., & Mavljonovich, M. M. (2022). Mathematical model of increasing the reliability of primary measurement information in

information-control systems. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(5), 753-755.

5. Mirzapo'latovich, E. O. (2024). OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA ONLINE-ELEKTRON TA'LIM TIZIMIDAN FOYDALANISHNING IMKONIYAT VA ISTIQBOLLARI. Miasto Przyszłości, 47, 210-215.

6. Ergashev, O. (2023). OLIY TA'LIM TIZIMIDA ELEKTRON ISHLANMALARNING QO 'LLANILISHI VA SAMARASI. Journal of technical research and development, 1(2), 265-271.

7. Sobirovich, K. V., Mirzapulotovich, E. O., & Mirzaolimovich, S. M. (2023). Advantages of using LMS as a System for Monitoring, Evaluating and Monitoring Learning Outcomes.